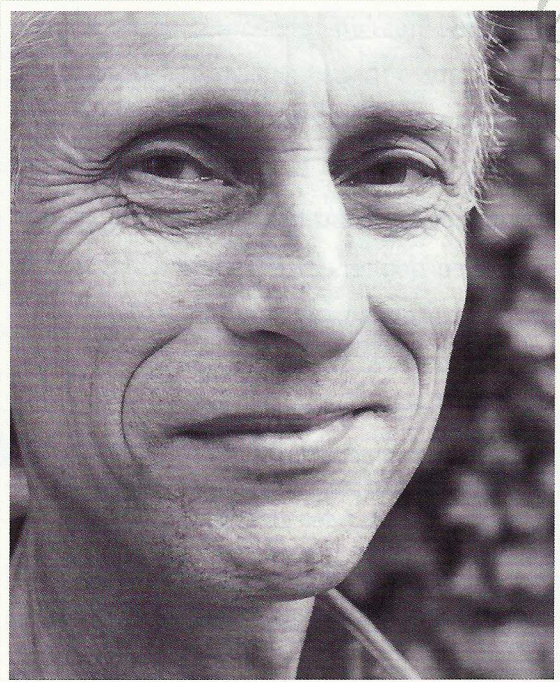

Ton Lemaire (1942)

Landschapsfilosoof Ton Lemaire

In deze rubriek belicht Onkruid leven en gedachtegoed van inspirerende, spirituele 'wijzen'. Leraren die, ieder op hun eigen manier, een stempel hebben gedrukt op hun tijd, maar wier boodschap nog niets aan kracht heeft verloren. Dit keer: **landschapsfilosoof Ton Lemaire**.

Toen Ton Lemaire in de jaren '60 cultuurfilosofie doceerde aan de Nijmeegse universiteit, verhuisde hij naar een boerderijtje bij Vierlingsbeek om ecologisch te gaan leven op het platteland. Maar Vierlingsbeek bleek volkomen in de ban van schaalvergroting en bio-industrie. Een nieuwe snelweg zou zijn boerderij haast schampen. Landwegen, bomen en heggen verdwenen, stank van drijfmest hing overal en veroorzaakte Neerlands zuurste regen, nertsen gilden in een naburige fokkerij. Op een dag zag hij de buurman met zijn trekker een weiland platspuiten. Alle paardebloemen werden zwart, duizenden van Lemaire's bijen stierven. Zelf werd Lemaire voorwerp van pesterijen: 's nachts hakten ze zijn geplante bomen om en op zijn veldweg kiepten ze een tank bestrijdingsmiddel leeg. Lemaire raakte overspannen en vluchtte naar de Dordogne, waar hij eindelijk zijn gedroomde leven begon: met een grote moestuin, klein-vee en een eigen stuk bos. Hij woont er nu zeventien jaar.

Lemaire groeide op in Midden-Limburg, vlakbij het natuur-

Uitdruk diepste

gebied Leudal. Begin jaren '70 richtte hij een werkgroep op die grote delen ervan wist te behouden. Hij speelde er vaak indiaantje. Tot zijn zestiende liep hij rond met verentool en zelfgemaakte pijl en boog. Hij leerde zichzelf alvast paardrijden, bomen klimmen, zwemmen en hardlopen, om hen op zijn twintigste te bevrijden van de bleekgezichten. Eenmaal twintig, bleek die vrijheid in andere zaken te zitten: het breken met zijn katholieke opvoeding, zijn beslissing antropologie en filosofie te studeren, en vage plannen voor een ecologische leefgemeenschap. Later bezocht hij de indianen echt en schreef er een boek over. Lemaire voelt zich ook verwant met Kelten en vroegere Chinezen, om hun opvatting dat het transcendente vooral in de dingen zelf schuilt, en niet in een godheid.

De mythische ruimte

Lemaire's eerste grote studie moest gaan over het Leudal, maar het werd Filosofie van het Landschap (1970), een hoogtepunt in zijn oeuvre, vol prachtige, poëtische beschouwingen over onze beleving van ruimte

Ton Lemaire (1941)

'Uitdrukken wat in je diepste wezen leeft'

Toen Ton Lemaire in de jaren '60 cultuurfilosofie doceerde aan de Nijmeegse universiteit, verhuisde hij naar een boerderijtje bij Vierlingsbeek om ecologisch te gaan leven op het platteland. Maar Vierlingsbeek bleek volkomen in de ban van schaalvergroting en bio-industrie. Een nieuwe snelweg zou zijn boerderij haast schampen. Landwegen, bomen en heggen verdwenen, stank van drijfmest hing overal en veroorzaakte Neerlands zuurste regen, nertsen gilden in een naburige fokkerij. Op een dag zag hij de buurman met zijn trekker een weiland platspuiten. Alle paardebloemen werden zwart, duizenden van Lemaires bijen stierven. Zelf werd Lemaire voorwerp van pesterijen: 's nachts hakten ze zijn geplante bomen om en op zijn veldweg kiepten ze een tank bestrijdingsmiddel leeg. Lemaire raakte overspannen en vluchtte naar de Dordogne, waar hij eindelijk zijn gedroomde leven begon: met een grote moestuin, klein-vee en een eigen stuk bos. Hij woont er nu zeventien jaar.

Lemaire groeide op in Midden-Limburg, vlakbij het natuur-

gebied Leudal. Begin jaren '70 richtte hij een werkgroep op die grote delen ervan wist te behouden. Hij speelde er vaak indiaantje. Tot zijn zestiende liep hij rond met verentooi en zelfgemaakte pijl en boog. Hij leerde zichzelf alvast paardrijden, bomen klimmen, zwemmen en hardlopen, om hen op zijn twintigste te bevrijden van de bleekgezichten. Eenmaal twintig, bleek die vrijheid in andere taken te zitten: het breken met zijn katholieke opvoeding, zijn beslissing antropologie en filosofie te studeren, en vage plannen voor een ecologische leefgemeenschap. Later bezocht hij de indianen echt en schreef er een boek over. Lemaire voelt zich ook verwant met Kelten en vroegere Chinezen, om hun opvatting dat het transcendente vooral in de dingen zelf schuilt, en niet in een godheid.

De mythische ruimte

Lemaires eerste grote studie moest gaan over het Leudal, maar het werd Filosofie van het Landschap (1970), een hoogtepunt in zijn oeuvre, vol prachtige, poëtische beschouwingen over onze beleving van ruimte

en tijd. Lemaire beschrijft het wonderlijke ruimtebesef van kinderen dat zich uit op zolders, in tuinen en langs paadjes. Wie die herinneringen bewaart en koestert, kan zich in de officiële, geordende ruimte van de geografie nooit helemaal thuis voelen, de ware ruimte ligt dan elders. Onverwachte wandelervaringen kunnen dat ware soms terugbrengen, bijvoorbeeld bij een zeldzaam vergezicht, badend in onwerelds licht. In het zwijgzame verkeren van de wandelaar met zijn omgeving ligt een groot geluk, "To be happy in the simple worship of a day" (Keats) Contact met de planten, met dieren, met de elementen betekent contact met je eigen onbewuste bronnen, en is de meest oorspronkelijke vorm van recreatie en regeneratie. Met het bos, de bergen, de zee communiceer je met oeroude delen van jezelf. Zo belangrijk kan een wild landschap zijn.

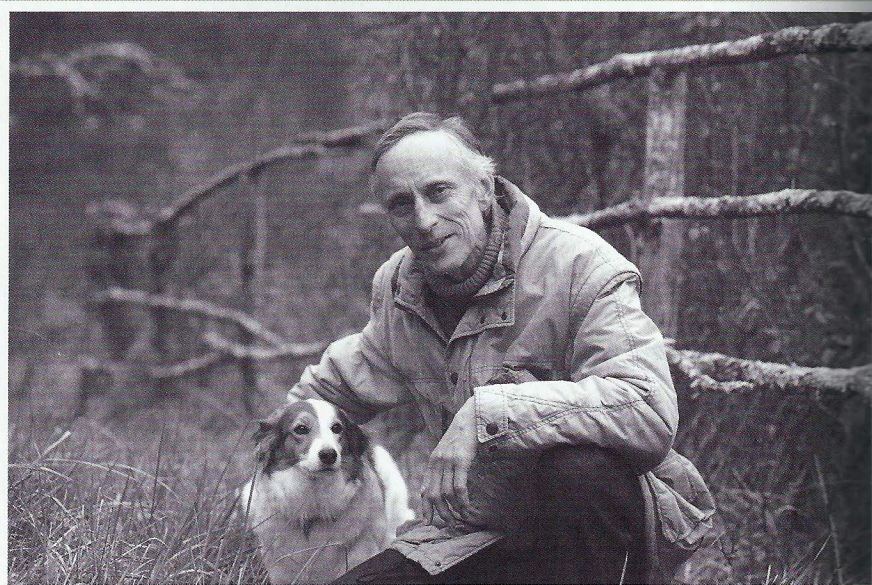
De landschapsschilderijen van de Gouden Eeuw tonen volgens Lemaire een niet-godsdienstige, natuurgerichte vroomheid. Datzelfde geldt voor oude Chinese landschapsschilderingen. Die

hangen niet ingelijst aan muren, maar worden afgerold als een boek, om op een passend moment te lezen als een gedicht, en dan in gedachten door het landschap te reizen. De Chinees is geen vreemde in het landschap, maar een bewoner die de heuvels bewondert en peinzend stilstaat bij het water, om de aanwezigheid van bamboe en riet in zich op te nemen en zo op te gaan in de grote levensstroom. Nooit verwijzen Chinese landschappen naar een godheid, die dit had geschapen ten teken van zijn aanwezigheid. Ze verwijzen uitsluitend naar zichzelf. De Chinese boodschap: wij zijn deel der natuur en dat is goed...

Herstel levend verleden

Ook de oude Grieken vonden 'er zijn' genoeg. In hun tijdsopvatting hoeven mensen zich niet per se te ontwikkelen of vooruitgang te boeken. Richtpunten zijn de herhaling en het begin van de dingen. Binnen de eigen ruimte heeft ieder een mythisch middelpunt waarbinnen hij zichzelf is. Daardoor hoeft hij ook nooit op reis te gaan. Doordat wij onder invloed van de natuurwetenschap en de

Lemaire begon in de Dordogne zijn gedroomde leven; met een moestuin, kleinvee en een eigen stuk bos.

joods-christelijke traditie afscheid namen van dit cyclische denken, gingen wij lineair, toekomstgericht en jachtig denken. Zo verwerden heilige plekken tot toeristenattracties, dingen die je een keer gezien moest hebben. Bezichtigen impliceert afstand, een levende en praktische relatie ontbreekt dan. Lemaire pleit juist voor herstel

van het directe ervaren van het levende verleden in je omgeving. Daar kunnen we op terugvallen, mocht onze technocratie ineens instorten. Bomen bijvoorbeeld hebben nog altijd veel symboolkracht, al wint de nuchterheid terrein: bomen kun je verhandelen, opstoken of gebruiken als timmerhout, en ze zijn ook nog decora-

tief. Sartres roman *De Walging* beschrijft een typisch moderne boom-ervaring. De ontmoeting van de hoofdpersoon met een wilde kastanje in een park leidt hem niet naar gevoelens van geborgenheid en geluk, maar naar walging en afkeer. "Omdat een boom als het ware de mens ontkent. Centraal in die ervaring staat het onmenselijke, het 'ding-zijn', in-zichzelf zijn van die boom. De hoofdpersoon, typisch een moderne mens omdat hij zichzelf zo centraal stelt, kan niet verdragen dat een boom ook in zichzelf rust. In plaats van dat als iets heel goeds en moois te ervaren, en zich te verdiepen in het zo zijn van de boom,ervaart hij dat als afstotend", legt Lemaire uit in *Filosofie van het Landschap*.

'Bij het bos, de bergen, de zee, communiceer je met oeroude delen van jezelf'

Hoe kunnen wij nu die archaïsche boomervaring terugkrijgen en ons bevrijden van het natuurwetenschappelijke wereldbeeld? Lemaire wil het kritische denken er niet aan opofferen, beducht als hij is voor mystificaties en dwepen. De vooruitgangsidee ontmaskeren als een mythe, kan alleen door kritisch te denken en dat wil Lemaire absoluut niet kwijten. Liever brengt Lemaire correcties aan binnen de moderne tijd. Maar hij vreest dat dit niet kan, en dat de moderne tijd zichzelf systematisch vernietigt. Zijn pessimisme weerhoudt hem eroverigens geen moment van om bijvoorbeeld bomen te planten en milieuvriendelijk te leven. Hij ziet dat als zijn morele plicht.

Meanderende bosdenken

De hedendaagse mens is volgens Lemaire vervreemd van zijn eigen plek. Technologie en moderne stedenbouw maakt het onmogelijk zich nog te binden, een creatief contact aangaan met je omgeving kan daar niet meer. Wat overblijft is wegwerparchitectuur. Het gaat nog verder: Internet-communities als Hyves en SecondLife, zijn de ultieme vorm van kunstmatige locaties, die zelfs geen stoffelijke ankers meer hebben. Hoe kun je raken van je leven? Ons inpandige, rationele leven doet ook onze zintuigen verschrompelen; een amazone-indiaan of bosjesman heeft een eindeloos rijker geschakeerd zintuiglijk vermogen.

es roman *De Walging*
een typisch moderne
aring. De ontmoeting
ofdpersoon met een
tante in een park leidt
haar gevoelens van
heid en geluk, maar
ing en afkeer. "Omdat
als het ware de mens
entraal in die erva-
het onmenselijke, het
in-zichzelf zijn van die
hoofdpersoon, typisch
ne mens omdat hij
centraal stelt, kan
gen dat een boom
zelf rust. In plaats van
heel goeds en moois
en zich te verdiepen
n van de boom, er-
als afstotend", legt
in *Filosofie van het*

Hoe kunnen wij nu die archaïsche boomervaring terugkrijgen en ons bevrijden van het natuurwetenschappelijke wereldbeeld? Lemaire wil het kritische denken er niet aan opofferen, beducht als hij is voor mystificaties en dwepenij. De vooruitgangsidee ontmaskeren als een mythe, kan alleen door kritisch te denken en dat wil Lemaire absoluut niet kwijt. Liever brengt Lemaire correcties aan binnen de moderne tijd. Maar hij vreest dat dit niet kan, en dat de moderne tijd zichzelf systematisch vernietigt. Zijn pessimisme weerhoudt hem er overigens geen moment van om bijvoorbeeld bomen te planten en milieuvriendelijk te leven. Hij ziet dat als zijn morele plicht.

Meanderende bosdenker

De hedendaagse mens is volgens Lemaire vervreemd van zijn eigen plek. Technologie en moderne stedenbouw maakt het onmogelijk zich nog te blinden; een creatief contact aangaan met je omgeving kan daar niet meer. Wat overblijft is wegwerparchitectuur. Het gaat nog verder: Internet-communities als Hyves en SecondLife, zijn de ultieme vorm van kunstmatige locaties, die zelfs geen stoffelijke ankers meer hebben. Hoe los kun je raken van je leven? Ons inpandige, rationele leven doet ook onze zintuigen verschrompelen; een amazone-indiaan of bosjesman heeft een eindeloos rijker geschakeerd zintuiglijk vermogen.

Lemaire kwam naar Frankrijk om als boer te leven, maar herontdekte desondanks zijn schrijvend-intellectuele kant. Zo kan hij eenvoudig leven, genietend van de natuur, zonder de hele dag rationeel bezig te hoeven zijn, eerder als een "bosdenker", die meanderend denkt, complex als een kronkelend woud, in plaats van strikt klassiek-filosofisch. Dat laatste heeft meer een geometrisch karakter en hoort bij de stad. Kunst, muziek en poëzie vindt hij steeds belangrijker en hij voelt zich ook steeds meer een schrijver dan een filosoof. Zelfs, zegt hij anno 2007, zou hij liever een grote roman hebben geschreven dan filosofieboeken, "met literatuur kun je beter dan met filosofie, uitdrukken wat in je diepste wezen leeft".

En zo leeft hij ver weg van beton, asfalt, glas en staal,

Lemaire wil een eenvoudig leven, genietend van de natuur, zonder de hele dag rationeel bezig te hoeven zijn.

'buiten', waar volgens Lemaire het echte leven is: je leeft daar met de zintuigen, langs binnenwegen en paden. De wandelaar Lemaire geniet met nieuwsgierigheid en onbevangenheid van de wereld en zichzelf. Passanten schenkt hij eigengemaakte notenlikeur, geeft honing mee van eigen imkerij en bewondert samen met hen de rijkdom van de bewandelbare wereld. Met open zinnen.

Bronnen (selectie):

Ton Lemaire, *De tederheid. Gedachten over de liefde*, Uitg. Ambo 1968
Ton Lemaire, *Filosofie van het Landschap*, Uitg. Ambo 1970
Ton Lemaire, *Wandelenderwijs*, Uitg. Ambo 1997
Ton Lemaire, *Met open zinnen*, Uitg. Asoka 2005
Interview Filosofie Magazine 4/2007, door Vanno Jobse